

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ROMANISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vývoj vztahů Svatého stolce k moderní Itálii

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Marek, Ph.D.

Autor práce: Adéla Vondrušová

Studijní obor: Italský jazyk

Ročník: třetí

2011

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby taktéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce.

Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 15. května 2011

.....

Adéla Vondrušová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce, Mgr. Pavlu Markovi, PhD., za trpělivé vedení této práce, cenné rady a připomínky a zvláště za odborné konzultace v průběhu jejího zpracování.

Anotace

Vývoj vztahů Svatého stolce k moderní Itálii

Bakalářská práce si klade za cíl zmapovat vývoj vztahů mezi Itálií a Svatým stolicem od roku 1860 s důrazem na Lateránské dohody z roku 1929. Práce je rozdělena do pěti základních kapitol. První z nich se snaží přiblížit situaci kolem sjednocení Itálie a jejího rozkolu s církví. Následující kapitola pojednává o vzájemných vztazích mezi Itálií a papežským státem v letech 1870-1929. Třetí kapitola analyzuje tzv. Lateránské dohody a přibližuje, jak jejich ustanovení ovlivnila život italského obyvatelstva. Čtvrtá kapitola se věnuje úpravám Lateránských dohod, ke kterým došlo roku 1984, a jež jsou známé jako *Gli accordi di Villa Madama*.

Annotation

The development of the relation between Papal States and Italy

Bachelor thesis aims to map the development of relations between Italy and the Holy See since 1860, with an emphasis on the Lateran Agreement of 1929. The thesis is divided into five chapters. The first one attempts to explain the situation surrounding the unification of Italy and its split with the Church. The next chapter deals with the relations between Italy and the Papal States in the years 1870-1929. The third chapter analyzes the so-called Lateran agreements and approaches on how provisions affected the life of the Italian population. The fourth chapter is devoted to editing the Lateran Agreements, which occurred in 1984, and are known as *Gli Accordi di Villa Madama*.

OBSAH

Úvod	7
1. Boj za sjednocení (1856-1870)	10
2. Zostření vztahů mezi státem a církví (1870-1929).....	13
3. Lateránské dohody	19
4. Gli accordi di Villa Madama.....	28
Závěr.....	34
Il riassunto	36
Bibliografie	38

Úvod

Předložená bakalářská práce se věnuje vzájemným vztahům katolické církve a italského státu od 19. století až po dnešní dobu.

O křesťanství nebo římskokatolické církvi toho bylo napsáno mnoho. Existují publikace o Vatikánu jako například dílo Františka X. Halase¹ z roku 2004, které komplexně pojednává o vzniku a následném politickém uspořádání tohoto státu. Vzájemným vztahům s Itálií je zde však věnováno minimum pozornosti. Lateránské dohody jsou nastíněny pouze na čtyřech stranách, což je na tak významný dokument velmi málo. V české literatuře je obecně nedostatek titulů týkajících se této problematiky. Jako základní zdroj k poznání italských dějin bývá vnímána kniha Giuliana Procacciho² *Dějiny Itálie*, která nás provází vývojem Apeninského poloostrova od roku 800 téměř až po současnost. Informace, jež nabízí o vztazích Itálie k papežskému stolci, jsou ale poměrně kusé. Nepochybně je to také důvodem, proč předložená bakalářská práce vychází převážně z italské literatury, kde se o problémech mezi církví a státem dočteme podrobněji a z více zdrojů, takže je možné informace zkonfrontovat. Jedním ze základních zdrojů informací byla autorce kniha *La Chiesa cattolica in Italia dall'Unità a oggi* od Guida Verucciho³, kde je zachycena historie papežství od roku 1860. Verucciho text obsahuje veškeré encykliky a diskursy papežů určené pro Itálii, ale i jiné země. Četný je i výběr z literatury popisující vztahy států a církve či přímo Itálie a církve, které se z velké většiny staly předlohou pro autorčinu práci. Jedná se o řadu děl, ve kterých se autoři chopili stejného tématu, avšak každý ho pojal z jiné stránky. Lorenzo Spinelli⁴ se v *Lo stato e la Chiesa: venti secoli di relazioni* věnuje veškeré legislativě. Kniha *Relazioni fra Chiesa cattolica e potere politico: la religione come limite del potere* ukazuje, jaké dopady měla opatření přijatá církví

¹ František X. HALAS, *Fenomén Vatikán*, Brno 2004.

² Giuliano PROCACCI, *Dějiny Itálie*, Praha 1997.

³ Guido VERUCCI, *La chiesa cattolica in Italia dall'Unità a oggi: 1861-1998*, Roma 1999.

⁴ Lorenzo SPINELLI, *Lo stato e la Chiesa: venti secoli di relazioni*, Torino 1988.

a zákony státu podle Giuseppe Leziroliho⁵. Giordano Bruno Guerri⁶ pojal svou knihu *Gli italiani sotto la Chiesa: da San Pietro a Mussolini* spíše z hlediska politiky. Popisuje parlamentní diskuze, stanoviska politických stran atd.

Hlavní mezníky dějin sjednocené Itálie jsou všeobecně známé z učebnic, z hodin dějepisu či historie. Ani otázka vývoje papežského státu a hlavy církve není neznámá. Avšak co víme o jejich vzájemném vztahu? Neopomeňme, že Řím jako útočiště papežského stolce vzdoroval v otázce jednoty Itálie nejdéle. Do roku 1870 byla církev v čele s papežem nezávislá, suverénní a najednou se měla stát součástí království. To se papeži samozřejmě nelíbilo.

Předložená bakalářská práce se snaží zmapovat vývoj a problematiku vztahů těchto dvou institucí, které se po sjednocení Itálie musely společně naučit žít na stejném území. Nebyl to zajisté lehký úkol. Vždyť Itálie na urovnání sporu čekala, i přes některé dřívější pokusy, téměř šedesát let. Neshody vzniklé sjednocením Itálie a anexí dříve suverénního papežského státu urovnaly až Lateránské dohody z roku 1929, přijaté předsedou vlády Benitem Mussolinim a kardinálem Pietrem Gasparrim.

Vzhledem k tomu, že v české literatuře neexistuje publikace, která by podrobněji přiblížila jejich výklad, předložená bakalářská práce si klade za cíl nastínit veškerá ustanovení Lateránských dohod i cestu, která k nim vedla. Lateránským dohodám je přitom věnována samostatná kapitola, jež rozebírá jednotlivé články smlouvy, finančního vyrovnání i konkordátu. Vychází především z původního znění Lateránských dohod, jež jsou k dispozici na internetových stránkách Vatikánu⁷.

Bakalářská práce je psaná chronologicky, aby se čtenář mohl lépe zorientovat v problematice. V úvodu jsou zaznamenány okolnosti, za kterých došlo ke sjednocení Itálie, a vysvětleno, proč po tomto období nebyly vztahy mezi Svatým stolicem

⁵ Giuseppe LEZIROLI, *Relazioni fra Chiesa cattolica e potere politico: la religione come limite del potere: cenni storici*, Torino 1998.

⁶ Giordano Bruno GUERRI, *Gli italiani sotto la Chiesa: da San Pietro a Mussolini*, Milano 1995.

⁷ http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19290211_patti-lateranensi_it.html#TRATTATO_FRA_LA_SANTA_SEDE_E_L'ITALIA, staženo 15. 2. 2011.

a Italským královstvím nejvřelejší. V kapitolách jsou nastíněny vzájemné postoje papežů a království v průběhu let až do přijetí Lateránských dohod. Po jejich důkladném rozboru upřela autorka svoji pozornost k úpravám dohod z roku 1984, které jsou známy pod názvem *Gli accordi di Villa Madama*. Klíčovým dílem pro kapitolu je publikace *Stato e chiesa: dai patti Laterano agli accordi di Villa Madama* od Cosma Giacomina Sallustia Salveminiho⁸, který popisuje přijaté změny. Původní znění textu můžeme najít v přílohách. U nejdůležitějších ustanovení je popsán jejich postupný vývoj a zakomponování do italského právního řádu. Na několika málo případech se autorka pokusila přiblížit dopad dohod na život obyvatel Itálie v dnešní době.

⁸ Sallustio SALVEMINI -Cosmo Giacomo, *Stato e Chiesa: dai patti del Laterano agli accordi di Villa Madama*, Roma 1985.

1. Boj za sjednocení (1856-1870)

Pokusů o sjednocení Itálie bylo spoustu avšak až do roku 1861 jen neúspěšných. Dlouhou dobu se počítalo s variantou, že bude Itálie sjednocena pod vedením papeže. Roku 1846 kardinálové určili nástupce Řehoře XVI., stal se jím Giovanni Maria Mastai Ferretti, jenž přijal jméno Pius IX. Měsíc po svém zvolení Pius IX. vyhlásil rozsáhlou amnestii politických vězňů. Byl zosobněním liberálního papeže. V březnu 1847 uvolnil cenzuru tisku a schválil ustavení státního poradního sboru složeného ze světských zástupců. Papežský stát vedl jednání na vytvoření konfederace s Toskánskem a Piemontem, avšak Vídeň tomu nezůstala nečinně přihlížet. V září 1847 obsadila ferrarskou pevnost. Od ledna 1848 se pak po celé Itálii konaly protirakouské demonstrace. Strana umírněných, především stoupenci Mazziniho, chtěla podpořit Karla Alberta, krále Sardinie, když se otevřeně postaví proti Rakousku a vezme věc jednoty a nezávislosti do svých rukou. Začala první válka za nezávislost. Brzy se však objevilo první zklamání, papež Pius IX. se 29. dubna 1848 ve svém projevu distancoval od probíhajícího problému, čímž zasadil smrtelnou ránu novoguelfskému mýtu italského osvobození pod záštitou církve. Následně v Římě vypuklo povstání a papež uprchl do Gaety. Po této zkušenosti odmítal novoty moderní doby a nastolil konzervativní politický kurz, který měl Itálii vést ke starým osvědčeným pořádkům. Sjednocující hnutí bylo poraženo u Custozy roku 1848 a Novary roku 1849, král Karel Albert poté abdikoval ve prospěch svého syna Viktora Emanuela II. a odešel do exilu do Portugalska. Na lepší časy se začalo blýskat až s nově nastolenou východní otázkou. Rozpoutání krymské války (1853-1856) umožnilo Piemontu vstoupit do evropské politiky po boku mocností. Státník Camillo Benzo di Cavour se zúčastnil pařížského kongresu roku 1856, který Itálii sice nepřinesl nové územní zisky, ale Cavour zde mohl porozprávět o italské otázce s Napoleonem III., důležité bylo upevnění jejich osobních vztahů, což přineslo zasloužené ovoce.⁹

Naděje na vyřešení italské situace byly dočasně zmrazeny 14. ledna 1858, kdy byl na císaře Napoleona III. spáchán pokus o atentát. Stál za ním totiž Ital- Felice Orsini. Avšak jeho důstojné vystupování před soudem, přijetí rozsudku smrti a dopis

⁹ G. PROCACCI, *Dějiny*, s. 244-245, 257- 258; G. VERUCCI, *La Chiesa*, s. 7-8.

adresovaný samotnému Napoleonovi situaci zcela obrátily. V dopise vyzval císaře k vyřešení italské otázky tedy k jejímu vymanění se z rakouské nadvlády a posléze sjednocení. Dokázal ho přesvědčit o naléhavosti a neodkladnosti situace, a tak se Napoleon sešel s Cavourem v Plombières, kde projednali zásady spojení a uspořádání poloostrova v případě výhry. Piemont by získal celou severní Itálii až po Apeniny, území střední Itálie by se stalo královstvím s výjimkou Říma a okolí. Jižní Itálie by si uchovala své hranice, jen by se změnila vládnoucí dynastie. Všechny tři státy by v tomto případě měly ustanovit konfederaci, které by předsedal papež. Dohody byly zpečetěny smlouvou v lednu 1859 a potvrzeny sňatkem mezi dcerou Viktora Emanuela II. – Clotildou a princem Jérôme Bonapartem. Smlouva obsahovala mimo jiné postoupení Savojska a Nice Francii a vytvoření království horní Itálie.¹⁰

Vojenské přípravy na vytlačení Rakušanů ze severní Itálie vyprovokovaly Rakousko k vyhlášení války Sardinii dne 29. dubna 1859. O několik dní později pak vyhlásila Francie válku Rakousku a vítězstvím u Montebella si otevřela cestu na Milán. Ve střední Itálii následně vypukla řada povstání, jejichž představitelé požadovali připojení k Piemontu. V březnu 1860 bylo uspořádáno lidové hlasování, které rozhodlo o připojení Toskánska a Emilie k Sardinskému království. V dubnu se po uskutečnění referenda Savojsko a Nice staly součástí Francie. Na jihu Itálie se i přes nesouhlas krále Viktora Emanuela II. a Cavoura chopil iniciativy Giuseppe Garibaldi. S tisícem mužů se vylodil na Sicílii. Vítězné boje s Bourbony vedly k nadšení, díky kterému se k němu přidávaly další a další oddíly mužů. Následovalo dobytí Palerma. Cavour mezitím přesvědčil krále, aby zorganizoval plebiscit o připojení Sicílie k Itálii. Tak se stalo a Sicílie se stala součástí Sardinského království v říjnu 1860. Garibaldi pak pokračoval přes jižní Itálii na Neapol.¹¹

Cavour v projevech 25. a 27. března prohlásil, že by se měl stát hlavním městem Itálie Řím a že je nezbytné, aby se církev vzdala světské moci. Spojení Říma a sjednocené Itálie mělo fungovat na principu svobodné církve ve svobodném státě. Jednání, která Cavour společně s Francií vedl se Svatým Stolicem mezi lety 1860-1861, ve snaze zajistit si mírové a diplomatické postoupení Lazia a Říma nicméně ztroskotala.

¹⁰ G. PROCACCI, *Dějiny*, s. 258.

¹¹ Tamtéž, s. 258-263.

Po tomto neúspěšném jednání byla piemontským parlamentem vyhlášena 17. března 1861 jednotná Itálie s hlavním městem v Turíně. V červnu téhož roku zemřel Cavour.¹²

Po jednání s Cavourem papež věděl, že Řím je svou polohou pro království významný. Jako obranu svého území proto použil zbraň jemu vlastní. V papežské encyklice vydané v lednu 1860 odsoudil každého, kdo se podílel na znesvěcení papežského území. Dal provinilcům najevo, že Bůh je na jeho straně a že nepochybně proti nim zakročí, aby zvrátil násilí, které bylo způsobeno církvi a jemu samotnému, který zastupuje Boha na zemi.¹³

V roce 1861 zbývalo připojit k jednotné Itálii pouze oblast zvanou Lazio s centrem v Římě a Benátsko. Posledně zmiňovanou oblast se podařilo podrobit ve třetí válce za nezávislost roku 1866. Dobýt Řím znamenalo svrhnout pozemskou světskou moc papežů. Problémem se stala přítomná francouzská vojska a nesouhlas jak Napoleona III., tak zbytku Evropy. To ale Garibaldiho nezastavilo. S dobrovolníky zahájil v srpnu 1862 osvobozenec pochod na Řím. Byl však poražen a zajat. Odpovědnost tehdy padla i na politiky. Premiéra Rattazziho vystřídal na jeho postu Marco Minghetti, který se ihned pustil do vyjednávání s Francií. Tato rokování byla úspěšná. V úmluvě z roku 1864 se Francie zavázala stáhnout vojenské jednotky z Říma do dvou let s tím, že Řím zabezpečí před útoky zvenčí Itálie. Dále obsahovala přesun hlavního města z Turína do Florencie. Papežský stolec na situaci v zemi zareagoval po svém. Nejprve papež Pius IX. v projevu *Maxima quidem laetitia* roku 1862 zdůraznil nezbytnost světské moci a v prosinci 1864 vydáním encykliky *Quanta cura* formuloval radikální odsouzení racionalismu, liberalismu, komunismu a socialismu. Kromě toho také zmínil teorii o oddělení státu a církve. Encyklika *Quanta cura* byla zveřejněna společně se seznamem hlavních chyb moderní doby pojmenovaným *Syllabus*, který ve své podstatě vyhlašoval válku liberalismu. V zemi to vyvolalo protiklerikální vlnu a přinutilo italský parlament přijmout řadu nařízení a zahájit proces sekularizace. Šlo například o zavedení povinného občanského sňatku (1865), zrušení náboženských řádů (1866-67), zabavení jejich majetku, nastolení povinné vojenské služby pro seminaristy (1869) a v poslední řadě přijetí zákona o zrušení teologických fakult na univerzitách

¹² G. VERUCCI, *La Chiesa*, s. 8-9; G. SPADOLINI, *Chiesa*, s. 1; G. PROCACCI, *Dějiny*, s. 269.

¹³ <http://cronologia.leonardo.it/storia/biografie/papi801.htm>, staženo 10. 5. 2011.

(1873). Papežský *Syllabus* přiměl Garibaldiho k novému pokusu o dobytí Říma, ale opět byl 3. listopadu 1867 poražen francouzskými vojsky. Dne 18. července 1870 se konalo hlasování o neomylnosti papeže *ex cathedra*, které bylo projednáváno Vatikánským koncilem. To už bylo moc i na Napoleona III., který papeže vždy podporoval. Dal mu proto najevo, že pokud bude neomylnost odsouhlasena Vatikánským koncilem, což se i stalo, stáhne svá vojska z Říma. Ke stažení francouzských vojsk však nakonec došlo z jiného důvodu. Příčinou se stala prusko-francouzská válka. Francouzská porážka u Sedanu dne 20. září 1870 vedla k odvolání Napoleonova vojska z Říma, jelikož bylo zapotřebí jinde a přiměla Italy k novému nyní již úspěšnému tažení na poslední nepřipojené město. Pouhý rok po vyhlášení dogmatu o papežské neomylnosti *ex cathedra* byla prolomena brána Porta Pia a Řím se stal součástí Itálie a to bez úmluv s papežskou pozemskou mocí.¹⁴

Sjednocení Apeninského poloostrova tak bylo završeno, nicméně vztahy mezi církví a samotným státem se propadly do hluboké propasti.

2. Zostření vztahů mezi státem a církví (1870-1929)

I když byl v říjnu roku 1870 vyhlášen plebiscit o připojení Říma k sjednocené Itálii s jednoznačným výsledkem pro, Svatý stolec situaci stále považoval za obléhání jeho území. Papež Pius IX. v encyklice *Rescriptes* z 1. listopadu 1870 nepřipustil, že by území Říma podléhalo svrchovanosti království a odmítal veškeré dohody s Itálií, které podle něj pouze porušovaly práva Svatého stolce. Stát se pokusil situaci vyřešit přijetím garančního zákona č. 214 z 13. května 1871, nazývaného jako zákon záruk. Byl rozdělen do dvou částí. První obsahovala 8 článků týkajících se výsad papeže. Úvodní článek zahrnoval výčet privilegií papeže a Svatého stolce na základě *ius speciale*. Papežovi zaručoval svobody nezbytné pro zastávání jeho duchovní mise ve světě. Ostatní články obsahovaly uznání stejné imunity a výsad papeži jako měl král, garantovaly mu roční dotace 3.225.000 italských lir, zaručovaly právo na styk a komunikaci s kněžstvem a se zahraničními vládami, právo využívat nejen na

¹⁴ G. SPADOLINI, *Chiesa*, s. 1-2; G. VERUCCI, *La Chiesa*, s. 8-15.

shromáždění apoštolské paláce Vatikánu a lateránské paláce se všemi terasami a zahradami, nýbrž i vilu Castel Gandolfo. Druhá část zákona upravovala vztahy mezi státem a církví. Rušila omezení na shromáždění katolických kněží, obsahovala zřeknutí se vlády některých výsad v oblasti církve, zbavovala biskupy povinné přísahy králi. Důležitý byl článek 17, který zrušil *placet a exequatur* krále. Nemohl už odvolat či zvrátit jednání církevních autorit. I přes řadu ústupků, jež světská moc činila papeži, Pius IX. v encyklice *Ubi nos* (1871) jasně vyjádřil svůj odmítavý postoj ke státnímu pokusu o smír, odsoudil autory „svatokrádežného zákona“, protože veškeré výsady a imunity byly podle něj nezbytnými garancemi duchovní svobody. Nepřijal ani nabízené dotace a uzavřel se ve Vatikánu. I přes odmítavý postoj zákon upravoval vztahy mezi monarchií a Papežským stolcem až do přijetí Lateránských dohod roku 1929.¹⁵

Postavení papeže Pia IX. se během jeho pontifikátu výrazně upevnilo. Díky své doktrinální neústupnosti ve formě *Syllabu* si Pius IX. získal podporu nejen ze strany katolíků. Vedlo to k rozšíření nového směru zvaného ultramontanismus (hájení zájmů papeže a katolické církve proti zájmům státním a národním), čehož Pius IX. využil a roku 1874 v encyklice *non expedit* vyzval italské katolíky, aby se neúčastnili voleb ani politického života státu.¹⁶

Po smrti Pia IX. stanul v čele papežského stolce roku 1878 Gioacchino Pecci, jenž přijal jméno Lev XIII. Měl před sebou nelehký úkol a to rozsáhlé složité přestavění katolicismu v politicky novou perspektivu a tím přiblížení náboženství modernímu světu. V prvním roce svého pontifikátu vydal encykliku *Quod apostolici muneris*, ve které potvrdil výroky svého předchůdce. Odsoudil socialismus, komunismus a anarchismus jako výdobytky moderní doby, avšak umírněnějším způsobem. Papež Lev XIII. byl diplomat a nikdy se nesnížil k emocionálním projevům, které si tak oblíbil jeho předchůdce. Na rozdíl od Pia IX., Lev XIII. chápal moderní svět a oceňoval výhody demokracie. Odmítal rovnost a neomezenou svobodu myšlení jako nevhodnou

¹⁵ G. LEZIROLI, *Relazioni*, s. 131-133; G. VERUCCI, *La Chiesa*, s. 14-15; G. SPADOLINI, *Chiesa*, s. 2-4; L. SPINELLI, *Lo stato*, s. 114-122; Aldo BERSELLI, *Il governo della destra: Italia legale e Italia reale dopo l'unità*, Bologna 1997, s. 142-160.

¹⁶ G. VERUCCI, *La Chiesa*, s. 15-17; G. B. GUERRI, *Gli italiani*, s. 261.

pro obyčejné lidi, kteří, jak byl přesvědčen, byli příliš nezralí a nedisciplinovaní, aby s nimi zacházeli odpovědně. Za svého pontifikátu vydal 36 encyklik, z nichž pouze dvě byly věnovány vzájemným vztahům církve a státu.¹⁷

První a zároveň známější encyklika nazvaná *Rerum novarum* z 15. května 1891 byla zaměřená na sociální otázky. Papež vyjádřil svůj odmítavý postoj k vizi socialistické společnosti, která požadovala zrušení soukromého vlastnictví. Také kritizoval boj socialistů za společnost bez tříd, kde jsou si všichni rovni a všechno patří všem. Lev XIII. po výtce naopak zdůraznil potřebu soukromého vlastnictví. Byla podle něj důvodem, proč lidé pracovali a snažili se pro svou rodinu zajistit výdělek, který se pak stával soukromým majetkem. Jeho názor se stal rovnováhou mezi soukromým vlastnictvím a ochranou bohatství společenství. V rozdělení společnosti na třídy naopak viděl výhodu z hlediska spolupráce. Co se týče zaměstnavatelů a zaměstnanců, popsal vhodné principy soužití vedoucí ke spokojenosti obou stran. Zaměstnanci se v práci měli zavázat ke korektnímu vystupování a vyvarovat se násilí a podvratnostem, zatímco zaměstnavatelé měli dbát na spravedlivé jednání a zachování důstojnosti podřízeného člověka. V této otázce poukázal na nezbytnost státu, který se měl postarat o ochranu materiálních a duchovních zájmů dělnické třídy, aby nedocházelo k omezování svobod v ekonomické sféře a k následným stávkám. Pro dělnickou třídu byl však nejpodstatnější úsek věnovaný pracovní době. Měla být přesně stanovena a dodržována podle dohody, stejně jako pracovní podmínky. Mělo se zabránit využívání žen a dětí, chránit jednota rodiny. Encyklika *Rerum novarum* představovala nový návrh křesťanství na základě ekonomicko-spoolečenských vztahů.¹⁸

Druhou zmiňovanou encyklikou byla *Immortale Dei* ze dne 1. listopadu 1885. Upravovala vztahy mezi státem a církví. Začínala slovy, že lidská společnost mající svůj původ od Boha je přirozenou nutností člověka. Papež vyzval občany, aby respektovali autoritu státu, zapojili se do veřejného života a uplatnili své křesťanské principy. Věřící lidé měli být příkladem pro ostatní. Nezapomněl však také zmínit, že stát je výtvorem Boha a povinností vladaře je jednat ve prospěch společenství. Podle papeže nebyla suverénní moc vázaná na specifickou formu vlády, církev byla

¹⁷ G. VERUCCI, *La Chiesa*, s. 17-20; G. SPADOLINI, *Chiesa*, s. 5.

¹⁸ G. LEZIROLI, *Relazioni*, s. 136-137; G. VERUCCI, *La Chiesa*, s. 20-21.

samostatná a v žádném případě nepodléhala státu. Jejím úkolem byla spása duší. Obě tyto instituce podle Lva XIII. měly vládnout ve shodě. Silně kritizoval moderní doktrínu založené na principu svobody osob a na tvrzení, že stát je založen na základě svobodné vůle lidí.¹⁹

Ve stejném roce, kdy se stal Lev XIII. papežem, došlo i ke změně panovníka na královském trůně. Po smrti krále Viktora Emanuela II. usedl do čela Italského království jeho syn Umberto I. Zpočátku se zdálo, že by se vzájemné vztahy mohly zlepšit, ale překážkou bylo přesvědčení Lva XIII. o vlastní neomylnosti a především to, že požadoval území Říma jakožto církevní stát. Umberto I. byl však zárukou, že Řím zůstane i v budoucnosti hlavním městem Itálie.²⁰

Lev XIII. doufal, že najde pomoc v Rakousku-Uhersku nebo v Německém císařství a získá zpět území Říma, ovšem mezinárodní politika Italského království zmařila jeho naděje. Komplikovaly se vztahy mezi královstvím a Francií, především kvůli koloniálním ambicím v Africe. Jedinou možnou cestou, která slibovala získání zahraničněpolitických garancí a oporu království při případném střetu s Francií nebo v boji s papežem, bylo sbližování s Německem a Rakouskem-Uherskem. Oficiální návštěva Viktora Emanuela II. ve Vídni a v Berlíně roku 1873 a Františka Josefa I. v Benátkách roku 1875 sbližování poněkud urychlila. Roku 1875 bojovaly skupiny italských dobrovolníků na straně Bosňáků a Černohorců proti Turkům. Ministr zahraničí Visconti Venosta navrhl Rakousku-Uhersku politický obchod. V případě územních zisků v oblasti „východní otázky“ žádal pro Itálii územní kompenzace v podobě Terstu a jižních Tyrol. Vídeň tento návrh razantně odmítla. Na římském ministerstvu se proto odmítlo uvažovat o koalici. Po berlínském kongresu z roku 1878 však Itálie pochopila, že nemá příliš velké slovo v zahraniční politice. Rakousko-Uhersko získalo souhlas k okupaci Bosny a Hercegoviny, zatímco Itálie odešla s prázdnýma rukama. Poté, co Francie v dubnu 1881 obsadila Tunisko, došli italští politici k závěru, že prozatím nemohou provádět vlastní zahraniční politiku. Počátkem roku 1882 zahájila Itálie jednání o připojení Italského království k střeoevropské alianci. Koncem února následně Itálie vstoupila do Trojspolku, který jí měl garantovat

¹⁹ G. LEZIROLI, *Relazioni*, s. 134-135.

²⁰ G. SPADOLINI, *Chiesa*, s. 4.

lepší mocenské postavení v mezinárodní politice. Tím pohasly poslední naděje Svatého stolce najít ochranu a oporu v Rakousku- Uhersku či v Německém císařství.²¹

Ke sblížení Svatého stolce a Itálie tedy nedošlo ani za krále Umberta I., který byl roku 1900 zavražděn anarchistou na severu země. Po svém otci usedl na trůn do období plného stávek a občanských nepokojů Viktor Emanuel III. Klíčovou roli tohoto období sehrál však jiný muž. Roku 1903 se do funkce předsedy vlády dostal Giovanni Giolitti. Představu o spojení církve a Itálie měl jinou než jeho předchůdci. Viděl je jako dvě rovnoběžky, které se nemají nikdy střetnout a vyvarovat se narušení mezi občanskou a církevní mocí. Podpořil politickou spolupráci mezi liberální buržoazií a silami soustředěnými kolem Italské socialistické strany. Tento projekt měl podle něj uvolnit bídu a zaostalost, která byla v méně vyspělých oblastech země. Plán se ovšem nezdařil a vedl k vyvolání tzv. generální stávky v zemi.²²

Téhož roku zemřel Lev XIII. stále jako „vězeň“ Vatikánu a novým papežem se stal kardinál Giuseppe Sarto, který si vybral jméno Pius X. Již tento fakt naznačil, že se hlásil k postojům svého předchůdce Pia IX. Hned na začátku svého pontifikátu musel čelit problémům vyvolaných právě křesťany. Svaz *Opera dei congressi* se po roce 1903 začal rozšiřovat o řady převážně mladých křesťanských demokratů, kteří byli nakloněni k účasti ve volbách s kandidaturou vlastní strany. Svatý stolec však s účastí věřících v politickém životě nesouhlasil, dokonce jej zakazoval. Proto se papež rozhodl svaz v červenci 1904 rozpustit. Své jednání ale po utichnutí generální stávky přehodnotil. Giolitti totiž vyhlásil výjimečný stav, rozpustil parlament a vypsal nové volby. Aby papež zmírnil politický dosah události, ustoupil od zásady *non expedit* a do parlamentu vešel první předvoj katolických poslanců.²³

Vztahy mezi katolíky a státem se ubíraly správnou cestou, katolické hnutí upustilo od požadavků obnovení církevního státu. Nyní bylo na čase zaměřit se na vnitřní situaci země, upevnit postavení papeže, církve a státu v Itálii, najít k tomu cesty a způsoby odlišné od těch minulých. Italská politika upustila od procesu sekularizace. Roku 1912

²¹ Tamtéž, s. 6; Milan HLAVAČKA, *Trojspolek*, Praha 1999, s. 86-102.

²² G. SPADOLINI, *Chiesa*, s. 7-9; G. PROCACCI, *Dějiny*, s. 313.

²³ G. VERUCCI, *La Chiesa*, s. 25-28; G. PROCACCI, *Dějiny*, s. 313.

proběhla volební reforma, která zaručila hlasovací právo pro dalších osm a půl milionů osob. O rok později vstoupil v platnost pakt hraběte Gentiloniho (*patto Gentiloni*), který obsahoval zavedení ochrany náboženských kongregací, ochrany soukromých škol, ochrany náboženské výuky na středních školách a ochrany jednoty rodiny.²⁴

Po Piovi X. se stal papežem Benedikt XV., stanul v čele Svatého stolce v září 1914, kdy situace ve světě, tudíž ani v Itálii nebyla optimální. Propukla první světová válka. Hned na úvod dne 8. listopadu 1914 papež vydal encykliku se zdatelným tónem starosti *Ad beatissimi*. Válka byla podle něj posledním projevem opuštění božích zákonů a učení církve. V očích Papežského stolce a katolíků ukazovala selhání svobodné společnosti založené na svých mýtech, jako jsou individualismus, věda, nepřetržitý pokrok a laicismus, kde stále méně působilo náboženství a církev. Válku prezentoval jako potrestání lidstva Bohem za jeho viny. Vyjádřil nesouhlas s podmínkami, za kterých byl Řím připojen k Italskému království.²⁵

Benedikt XV. se od začátku války snažil zprostředkovat mír, zachovával nestrannost vůči oběma světovým mocenským blokům, vyzýval k co nejrychlejšímu možnému ukončení války a připravoval mírová jednání. Opakovaně to vyhlásil například roku 1917, avšak bez účinku. Po skončení války vydal encykliku *Pacem dei Munus Pulcherrimum* (1920), kterou země vyzýval k vytvoření Společnosti národů. Během jeho pontifikátu se nápadně zlepšily vztahy s Italským královstvím. Benedikt XV. chápal vývoj událostí v zemi a tak dal souhlas k založení katolické Lidové strany (1919). Strana, v jejímž čele stál Don Sturzo, vstoupila do vlády hned se sto poslanci a uzavřela koalici s liberální vládou, čímž zamezila přístupu socialistů k moci. Ovšem v Itálii se schylovalo k občanské válce, pokračovaly průmyslové stávky, neklid i násilí. Fašistické hnutí vedené bývalým socialistou Benitem Mussolinim začalo používat na ulicích měst i městeček bojůvky tvořené zločinci s cílem napadat socialistické a další rivaly.²⁶

²⁴ G. VERUCCI, *La Chiesa*, s. 29-31.

²⁵ Tamtéž, s. 37-38.

²⁶ Tamtéž, s. 42-46; http://www.cormier.cz/4_.htm, staženo 15. 3. 2011.

Po smrti Benedikta XV. byl novým papežem zvolen 6. února 1922 milánský arcibiskup Achille Ratti. Přijal jméno Pius XI. a poprvé od obsazení Říma udělil zemi požehnání, což bylo dobrým znamením pro Italské království. Téhož roku se konal slavný Mussoliniho „pochod na Řím“, kde si fašistický vůdce vydobyl jmenování předsedou vlády. Později zrušil demokratické svobody a rozšířil si své pravomoci. Z Itálie se stal totalitní stát. Samotného Benita Mussoliniho církve příliš nezajímala. Byl si však vědom, že jeho diktatura dala Itálii nálepkou státu, kde jsou porušovány demokratické principy, a jeho zařadila mezi nepřátele demokratických svobod. Z tohoto důvodu Mussolini usiloval o usmíření s papežem, které by zaplnilo první stránky novin a propůjčilo jeho režimu vážnost zejména mezi miliony katolíků po celém světě.²⁷

V srpnu 1926 začala jednání mezi fašistickým státem a církví, která trvala tři roky. Vznikl z nich komplex tří smluv. Politická smlouva obsahovala vnitrostátní uspořádání Itálie, konkordát reguloval vztahy mezi státem a církví a poslední částí bylo finanční vypořádání království a Svatého stolce. Definitivní znění dohod bylo podepsané v sálu papežů v lateránském apoštolském paláci 11. února 1929. Pátý a poslední vatikánský vězeň byl nakonec propuštěn z dobrovolného vězení a poprvé po téměř šedesáti letech se opět vrátil do okolního světa.²⁸

3. Lateránské dohody

Dne 11. února 1929 se v lateránském apoštolském paláci sešli zástupci Italského království a Svatého stolce, aby podepsali tzv. Lateránské dohody, které ukončily více než půlstoletí trvající stav nepřátelství z roku 1870. Nejstarší z papežových římských paláců byl vybrán jako neutrální půda. Podle paláce byly pak dohody pojmenovány jako Lateránské. Skládaly se ze tří úmluv, tedy konkordátu, smlouvy a k ní připojené finanční dohody. Do smlouvy byl zahrnut i příložený územní plán městského státu Vatikán. Všechny dohody byly v úvodní části nadepsané slovy: Ve jménu nejsvětější trojice. Byly podepsané zástupci krále Viktora Emanuela III. a papeže Pia XI. tedy

²⁷ G. SPADOLINI, *Chiesa*, s. 11; G. VERUCCI, *La Chiesa*, s. 49-50; G. PROCACCI, *Dějiny*, s. 337-338.

²⁸ G. SPADOLINI, *Chiesa*, s. 11-12.

předsedou vlády Benitem Mussolinim a státním sekretářem Svatého stolce, kardinálem Pietrem Gasparim. Změny byly zavedeny zákonem č. 810 ze dne 27. května 1929 a vstoupily v platnost 7. června 1929.²⁹

Smlouva (*Trattato fra la Santa sede e l'Italia*) uzavřela problém vzniklý anexí církevního státu. V úvodu obě strany vyjádřily vůli vyřešit a odstranit římskou otázku. Výsledkem bylo vytvoření městského vatikánského státu. Svatý stolec uznal Italské království pod vládou savojské dynastie s Římem jako hlavním městem a vzdal se veškerých nároků na bývalá území církevního státu. Itálie zaručila Svatému stolci plné vlastnictví a absolutní svrchovanost i suverénní jurisdikci nad jeho územím.³⁰

Smlouva stanovila římsko-katolické náboženství jako jediné náboženství státu. Dále obsahovala majetkové vyrovnání mezi Itálií a Svatým stolcem. Ten byl od té chvíle považován za jediného a úplného vlastníka patriarchálních bazilik San Giovanni in Laterano, Santa Maria Maggiore a baziliky San Paolo s přilehlými budovami. Rovněž byl oficiálním držitelem budov San Callisto a Santa Maria in Trastevere, papežského paláce Castel Gandolfo i domu Villa Barberini, přilehlých budov k bazilice Dei Santi XII Apostoli a ke kostelům Sant'Andrea della Valle a San Carlo ai Catinari, zbylé nemovitosti byly sepsány v příloze. Svatému stolci dále připadla správa nad bazilikou San Paolo a přilehlým klášterem. Svobodně mohl upravovat přístup veřejnosti k umění a pokladům ve Vatikánu i v Lateránském paláci. Obě místa musela pro návštěvníky zůstat otevřená.³¹

²⁹ F. X. HALAS, *Fenomén*, s. 289; Francesco RUFFINI, *Relazioni tra stato e Chiesa: lineamenti storici e sistematici*, Bologna 1992, s. 189;

http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19290211_patti-lateranensi_it.html#TRATTATO_FRA_LA_SANTA_SEDE_E_L'ITALIA, staženo 15. 2. 2011.

³⁰ Tamtéž, *premesse*, art. 23, 25-26; F. X. HALAS, *Fenomén*, s. 289.

³¹ http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19290211_patti-lateranensi_it.html#TRATTATO_FRA_LA_SANTA_SEDE_E_L'ITALIA, staženo 15. 2. 2011, art. 1, 13-16, 18.

Další část dohod se týkala zaměstnanců a institucí Svatého stolce. Všichni pracovníci, církevní úředníci a hodnostáři měli plat osvobozený od zdanění. Zaměstnanci, kteří byli navíc uvedeni v seznamu, který každoročně sestavoval a státu odevzdával Svatý stolec, byli společně s hodnostáři osvobozeni od vojenské služby. Uvedené osoby musely ale pobírat pevný plat a pro Svatý stolec být nepostradatelné. Co se týče hlavních institucí katolické církve, království přislíbilo, že nebude do jejich vedení a počínání zasahovat. Od 1. ledna 1929 byly rovněž instituce a organizace osvobozeny od poplatků a daní, a to jak vůči Itálii, tak vůči třetím stranám. Diplomáté, církevní hodnostáři a vyslanci Svatého stolce mohli s řádným cestovním pasem vstoupit na italské území bez vyřizování dalších formalit. To platilo i pro vyslance zahraničních vlád cestujících do Vatikánu. V Italském království mohli užívat podle mezinárodního práva výsad a imunit, které byly poskytovány diplomatickým zástupcům. To samé platilo v případě, že země, ze které vyslanec pocházel, neměla s Itálií vřelé vztahy nebo dokonce v době války. Všechny osoby, které měly trvalý pobyt na území Vatikánu, se v Italském království musely řídit platnými právními předpisy. V případě cizinců bylo aplikováno právo státu, ze kterého pocházeli.³²

Část smlouvy byla věnovaná vzájemným závazkům Itálie a Svatého stolce. Obě země je musely splnit do předem stanovené lhůty. Před vstupem smlouvy v platnost měl Svatý stolec zamezit volnému přístupu do Vatikánu a to obehnaním svého území plotem. Jedinou výjimkou bylo Svatopetrského náměstí. Itálie se měla postarat o adekvátní dodávky vody do Vatikánu, zajistit vybudování železniční stanice ve městě Vatikán a obstarat telegrafní, telefonní a poštovní spojení do jednoho roku po vstupu smlouvy v platnost. Strany se dohodly na zákazu nové výstavby na území Vatikánu a žádné stavební nebo silniční změně v zóně náměstí Piazza Rusticucci bez předchozí domluvy. Itálie měla provést částečné demolice Porta Cavalleri a podél ulic Via Aurelia a Viale Vaticano. Dále měla zaručit, že se postará o dodržení zákazu přelétávat nad územím Vatikánu jakýmkoliv letadlem v souladu s normami mezinárodního práva. Zavázala se také ponechat svobodu korespondence ze všech států k Svatému stolci a naopak. Nijak neměl být omezován ani přístup biskupům z celého světa k papeži.³³

³² Tamtéž, art. 9-11, 17, 19.

³³ Tamtéž, art. 5-7, 12.

Papež byl Itálií prohlášen za osobu posvátnou a nedotknutelnou. Podněcování ke spáchání útoku proti jeho osobě či samotný útok byly posuzovány jako trestný čin. Sankce by v takovém případě byly shodné jako při útocích proti králi. Stejně měly být posuzované i urážky a nadávky vyslovené proti papeži na italském území.³⁴

Smlouva upravovala také podmínky pro dovoz zboží do Vatikánu, zásilky ze zahraničí, které byly určeny pro Svatý stolec či jeho instituce, bylo povoleno převézt přes hranice bez celních poplatků a zdanění, rovněž i dovézt z královských přístavů.³⁵

Byly sepsány podmínky pro policejní zásah italských orgánů na území Svatého stolce. Když nebyla policie na území Vatikánu vyzvána oprávněnou církevní autoritou ke vstupu, nesměla vstoupit dál než na úpatí schodů baziliky Svatého Petra, aby nebyla bazilika zneuctěna. Pokud si obviněný z trestného činu našel útočiště na území Vatikánu, Svatý stolec ho musel předat Itálii a postupovalo se podle norem italského práva. Svatý stolec mohl taktéž Itálii požádat a potrestání deliktů na území Vatikánu.³⁶

Svatý stolec se rozhodl, že nebude zasahovat do sporů mezi jednotlivými státy. Mohl se pouze dožadovat vyřešení situace z morálního nebo duchovního hlediska. Vatikán měl být i z tohoto důvodu ve všech případech považován za neutrální a nedotknuté území.³⁷

Součástí smlouvy byla přiložená finanční dohoda (*Convenzione Finanziaria*) jako doplňující část pro nezbytné upravení vzájemných finančních vztahů. S ohledem na finanční situaci státu po válce se papež rozhodl omezit odškodnění na minimum. Požadoval částku 750.000.000 italských lir a konsolidační listiny v nominální hodnotě jedné miliardy italských lir. Itálie s ohledem na události z roku 1870 schválila výši konečného vypořádání. Částky rovněž nebyly předmětem zdanění.³⁸

³⁴ Tamtéž, art. 8.

³⁵ Tamtéž, art. 20.

³⁶ Tamtéž, art. 2-4, 21- 23.

³⁷ Tamtéž, art. 24.

³⁸ Tamtéž, *Convenzione finanziaria*, art. 1-3.

Poslední částí dohod byl konkordát (*Concordato fra la Santa sede e l'Italia*), který ve čtyřiceti pěti článcích reguloval podmínky náboženství a církve v Itálii a zároveň zaručil katolické církvi svobodné vykonávání duchovní moci, svobodný a veřejný výkon kultu. Co se týče Říma, vzhledem k posvátnému charakteru papežova sídla, středu katolického světa a cíle poutí, se podle konkordátu muselo zamezit všemu, co by se mohlo tomuto rázu přičít. Konkordát potvrzoval svobodnou komunikaci Svatého stolce s biskupy, duchovenstvem a celým katolickým světem. Povoloval svobodu publikací Svatého stolce i biskupů pro jejich úřady, oblasti vzdělávání, obřady, pastorální dopisy, diecézní bulletiny a další dokumenty. Uveřejnění s ohledem na Svatý stolec mohla být vyhotovena v jakémkoli jazyce, od biskupů pak povinně v italštině či latině, ale vedle italského textu mohli mít i další překlady do cizích jazyků. Dále konkordát povoloval církevním orgánům uskutečňovat sbírky a vybírat vstupné v kostelech nebo v budovách, které vlastní.³⁹

Značná část konkordátu byla zaměřena na duchovní. Byly upraveny podmínky pro povinnou vojenskou službu. Kněží a mniši od ní byli osvobozeni, s výjimkou všeobecné mobilizace. V takovém případě byli kněží povoláni k ozbrojeným silám, aby vykonávali podle církevního práva posvátnou službu mezi vojáky. Pro tento účel si nechávali svůj oděv. Ostatní duchovní měli pomáhat zdravotnickým službám. Jediný, kdo nemusel narukovat, byl farář figurující u zповědi. Vojenské služby mohli být také na vlastní žádost zbaveni studenti teologie, kteří v posledních dvou letech studia vstoupili do kněžského stavu, a novici náboženských institucí. Duchovní nemohli být žádáni soudem či jiným orgánem o poskytnutí informací, které se dozvěděli během vykonávání své posvátné služby. Rovněž nemohli být využíváni jako porotci v trestních záležitostech. Pokud duchovní sami spáchali trestný čin a byli zatčeni, muselo s nimi být zacházeno s náležitým ohledem na jejich hierarchickou pozici. V případě odsouzení byl trest snížen, případně byl dokonce vykonáván v oddělené místnosti od laiků. Konkordát dále stanovoval, že italské biskupy a arcibiskupy vybíral Svatý stolec. Před

³⁹ F. X. HALAS, *Fenomén*, s. 289;

http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19290211_patti-lateranensi_it.html#TRATTATO_FRA_LA_SANTA_SEDE_E_L'ITALIA,

staženo 15. 2. 2011, *Concordato* art. 1-2.

jmenováním italská vláda sdělila, která osoba je pro ni nejpříjemnější, aby se obě strany ujistily, že neexistují žádné politické důvody proti jmenování. Po jmenování pak biskupové přísahali věrnost hlavě státu. Jmenování duchovních měla na starosti příslušná církevní autorita. Pokud nastaly okolnosti, kdy byla italská vláda proti, sdělila to výše zmíněné autoritě a ta odložila věc Svatému stolci. Když Svatý stolec s vládou nesouhlasil, přijala se do tří měsíců příslušná opatření. Výběr měli v takovém případě učinit dva vládou a Svatým stolcem zvolení duchovní hodnostáři. Jmenování vojenských kaplanů bylo v kompetenci italského státu. Dále bylo stanoveno, že správci diecézí a farností na území Itálie museli mluvit italským jazykem. Pokud to bylo nutné, byl jim přidělen asistent, který kromě italštiny rozuměl a mluvil také místně používaným jazykem či dialektem. Toto opatření vzniklo za cílem poskytovat náboženskou pomoc věřícím v jejich jazyce podle pravidel církve. Počet diecézí byl upraven podle provincií země. Žádná diecéze nesměla zahrnovat oblast jiného státu. Došlo proto ke snížení počtu diecézí a sloučení některých farností. Tento krok byl motivován hlavně ekonomickými důvody.⁴⁰

Prostřednictvím konkordátu uznala Itálie následující svátky církve za státní. Byl to první den v roce, 6. ledna (Tři králové), 19. března (Svatý Josef), 29. června (Svatý Petr a Pavel), 15. srpna (Nanebevzetí Panny Marie), 1. listopadu (Svátek všech svatých), 8. prosince (Neposkvrněné početí Panny Marie), 25. prosince (Narození páně) a každá neděle. O předeslaných nedělích a svátcích zpíval celebrant v kostelech modlitbu v souladu s pravidly posvátné liturgie a modlitbu za prosperitu italského krále a Itálie.⁴¹

Stejně jako ve smlouvě i v konkordátu lze nalézt majetkové úpravy. Svatý stolec získal do své správy baziliku svatého domu v Loretu, baziliku Sv. Františka v Assisi a svatého Antonína v Padově se všemi přilehlými budovami a stavbami. Žádná z budov, které sloužily k bohoslužbám, mším a zpovědím, nesměla být zabavena ani zničena státem. Výjimkou byly případy krajní naléhavosti, kdy se ale stát musel o svém záměru dohodnout s církevními orgány. Správa majetku církevních institucí byla pod dohledem příslušného orgánu církve. Postavení církevních institucí se řídilo normami

⁴⁰ Tamtéž, art. 3-4, 6-8, 13-14, 16-23.

⁴¹ Tamtéž, art. 11-12.

kanonického práva a určovala ho církevní autorita, zatímco postavení v oblasti občanského práva měl na starosti stát.⁴²

Jednou z nejdůležitějších úprav byla otázka školství a výuky. Konkordát zavedl náboženskou výuku na základní veřejné školy, která měla následně i pokračovat na středních školách podle dohody mezi Svatým stolcem a Itálií. Vyučovali ji z poloviny kněží nebo duchovní schválení církevní autoritou a z druhé poloviny laičtí učitelé a profesori, kteří k tomu byli podle diecéze způsobilí. K výuce nebyly určeny žádné povinné učebnice. Rozvrhy byly připraveny tak, aby o nedělích a svátcích nebránila výuka plnění náboženských povinností. Stejně byly uspořádány i rozvrhy veřejných škol. Profesorem na Katolické univerzitě Sacro Cuore a na závislém Institutu vzdělávání Marie Neposkvrněné byl jmenován člověk schválený Svatým stolcem, aby nevznikaly pochybnosti z hlediska morálky a náboženství. Svatému stolci podléhaly rovněž některé univerzity, diecézní a regionální semináře, akademie, kolegia a ostatní katolické instituty pro vzdělávání a kulturu duchovních. Itálie uznávala tituly z teologické fakulty schválené Svatým stolcem stejně jako diplomy, které byly získány ve školách paleografie, archivnictví, diplomatické dokumentaristiky či knihovnictví ve Vatikánu. Otázka školství byla posléze upravena v dohodě *Gli Accordi di Villa Madama*.⁴³

Zákon č. 847 z 27. května 1929 zakomponoval do italského právního řádu úpravu z konkordátu týkající se oblasti manželství.⁴⁴

Manželství bylo definováno jako základ rodiny a důstojnosti v souladu s katolickou tradicí svého lidu. Obřad se měl konat v kostele, ale i na radnici. Hned po obřadu měl farář vysvětlit manželům civilní účinky manželství a přečíst jim články občanského zákoníku týkající se práv a povinností manželů. Poté měl sepsat oddací list, ze kterého měl do pěti dnů předat kompletní kopii Obecnímu úřadu. Manželé byli následně zahrnuti v občanském registru státu. Případy, které se týkaly neplatnosti manželství a anulování uzavřeného manželství byly vyhrazeny pro církevní soudy

⁴² Tamtéž, art. 9-10, 27, 30-33.

⁴³ Tamtéž, art. 35-40.

⁴⁴ F. RUFFINI, *Relazioni*, s. 189.

a kněžské úřady. Takové rozsudky byly předány Nejvyššímu soudu, který zkontroloval, zda nejsou v rozporu s normami kanonického práva a předal případ Odvolacímu soudu v dané oblasti. Ten zrušil civilní účinky a nechal je zaznamenat do občanského registru státu. Případy odloučení manželů posuzovaly civilní soudy.⁴⁵

Mezi posledními články konkordátu se italská vláda zavázala prozkoumat své právní předpisy zabývající se církevními záležitostmi, reformovat je a integrovat je, aby byly v souladu se smlouvou a konkordátem. Po vstupu dohod v platnost pak přestala v Itálii platit veškerá dřívější ustanovení, která s nimi byla v rozporu. Podepsáním smlouvy byl zrušen zákon č. 214 ze dne 13. května 1871. K Lateránským smlouvám byl připojen rovněž zápis, ve kterém bylo uvedeno, že se 11. února 1929 sešli zástupci Benito Mussolini a Pietro Gaspari, kteří se všemi ustanoveními souhlasili a na důkaz toho připojili k podpisům své pečeti.⁴⁶

Lateránské dohody byly jednou z nejvýznamnějších událostí, jež se v Itálii staly během období fašistické diktatury. Po pádu Benita Mussoliniho v roce 1943, vyhlášení Italské republiky v roce 1946 a především přijetí republikánské ústavy roku 1948 byla platnost Lateránských dohod ohrožena. Nakonec bylo v čl. 7 Ústavy stanoveno, že vztahy mezi státem a církví byly i nadále upravovány podle Lateránských dohod. Ústava dále zahrnovala princip rovnosti všech náboženství před zákonem, sedmdesátá a osmdesátá léta 20. století byla potom ve znamení dalšího sekularizačního procesu, což se projevilo po bouřlivých politických střetech povolením rozvodů manželství roku 1970 a zavedením potratového zákona roku 1978.⁴⁷ Rozvod byl upraven zákonem č. 898 z 1. prosince 1970. Odpůrci své snahy nevzdali a podařilo se jim prosadit

⁴⁵ http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19290211_patti-lateranensi_it.html#TRATTATO_FRA_LA_SANTA_SEDE_E_L'ITALIA, staženo 15. 2. 2011, art. 34.

⁴⁶ Tamtéž, art. 27, 44-45.

⁴⁷ Potratový zákon z roku 1978 přesně stanovuje, v jakých situacích je ukončení těhotenství povolené. Dochází zde ale k ojedinělému jevu, kdy až 70 % italských gynekologů uplatňuje tzv. výhradu svědomí a odmítá zákrok provést (www.psp.cz/kps/pi/prace/pi-5-159.doc).

vyhlášení referenda roku 1975, byli avšak neúspěšní. V případě uzavření sňatku civilní formou bylo možno manželství rozvést, v případě formy církevní bylo možno pouze zrušit soukromoprávní účinky manželství. Církev rozvody nepovolovala ani neuznávala. Dokonce se jí podařilo docílit toho, aby slovo rozvod nebylo zahrnuto do oficiálního názvu zákona, který proto zněl: zákon pro rozpuštění manželství a jeho občanských účinků. Proces rozvodu v Itálii měl dvě fáze: soudní rozlukou a rozvod. Mezi první a druhou fází muselo uplynout pět až sedm let v závislosti na dohodě mezi manželi. Tato doba byla poté zkrácena na tři roky zákonem č. 74 ze dne 6. března 1987. Další pokusy o změny v záležitosti rozvodů nebyly úspěšné. Co se týká samotného manželství, bylo upraveno smlouvou *Gli accordi di Villa Madama*. V dnešní době je úprava manželství zahrnuta v rodinném právu Itálie. Italská ústava mu věnuje tři články v hlavě II., nazvané eticko-společenské vztahy. Jedná se o články 29-31, ve kterých je manželství definováno jako morální a právní rovnost manželů s limity stanovenými v zákoně sloužící k zajištění jednoty rodiny. Povinností a právem rodičů je vychovávat děti, které se narodily i mimo manželství. V případě neschopnosti rodičů starat se o své potomky zákon stanoví, kdo bude plnit jejich úkoly. Zároveň zaručuje dětem narozeným mimo manželství všechny právní a sociální ochrany slučitelné s právy členů rodiny. Stanovuje normy a omezení pro uznání otcovství. Republika pomáhá ekonomickými a jinými opatřeními k zakládání rodin a plnění jejich povinností se zvláštním zřetelem na početné rodiny. Chrání mateřství, dětství a mládež podporou institucí nezbytných k tomuto účelu. V Itálii i nyní existují dvě formy sňatku a to občanský a náboženský s civilními účinky. Náboženské sňatky mohou být uzavřené oddávajícím, který vyznává některé z náboženství vyjmenovaných v čl. 31 Ústavy Italské republiky.⁴⁸

Roku 1984 došlo k podstatné úpravě Lateránských dohod. Stala se jimi dohoda *Gli accordi di Villa Madama*, která obsahovala ustanovení v souladu s Ústavou Italské republiky z roku 1948.

⁴⁸ G. PROCACCI, *Dějiny*, s. 364, 452; František ORÁLEK, *Vliv štrasburské judikatury na rodinné právo: diplomová práce*, Brno 2008, str. 18-19; <http://it.wikipedia.org/wiki/Matrimonio>, staženo 10. 4. 2011; www.psp.cz/kps/pi/prace/pi-5-159.doc, staženo 5. 4. 2011.

4. Gli accordi di Villa Madama

Od roku 1944 měla v parlamentu většinu strana křesťanských demokratů (*Democrazia Cristiana*), která byla úzce spjatá se Svatým stolcem. Zhoršující se hospodářská situace země a s ní spojená stoupající nezaměstnanost způsobily postupnou ztrátu vlivu křesťanských demokratů, jež se projevila roku 1975 v regionálních a posléze roku 1976 v parlamentních volbách. Nejhorší volební výsledek přišel v roce 1983, kdy křesťanští demokraté získali jen 32,9% hlasů. Rozčarování z výsledků a rozpory uvnitř strany způsobily, že se do čela vlády poprvé dostal socialista- Bettino Craxi, který se pustil do křížení italské ekonomiky a revize Lateránských dohod.⁴⁹

Dne 18. února 1984 byla potvrzena smlouva mezi Italskou Republikou a Svatým stolcem, která upravovala konkordát Lateránských dohod. Byla podepsaná tajemníkem městského státu Vatikán kardinálem Agostinem Casarolim a předsedou italské vlády Bettinem Craxim. Do právního řádu byla zakomponovaná zákonem č. 121 z 25. března 1985.⁵⁰

Obsahovala čtrnáct článků, z nichž některé pouze potvrzovaly ujednání z Lateránských dohod. První článek zdůrazňoval, že Italská republika a Svatý stolec jsou na sobě nezávislé a jsou odhodlané k vzájemné spolupráci, která slouží pro rozvoj lidstva a dobro země. Republika potvrdila pastýřské, vzdělávací a charitativní poslání církve, svobodu církevních organizací, veřejného uctívání, také vzájemnou svobodu komunikace a korespondence mezi Svatým stolcem a Italskou biskupskou konferencí, Regionální biskupskou konferencí, biskupy, duchovními a věřícími, stejně jako svobodu publikace a šíření písemností a dokumentů týkajících se poslání církve. Zaručovala katolíkům, jejich sdružením a organizacím svobodu shromažďování a projevu.⁵¹

I nadále diecéze a farnosti nesměly zahrnovat část území jiného státu a spadaly pod dohled církevních autorit, které měly na starosti i jmenování do církevních úřadů.

⁴⁹ G. PROCACCI, *Dějiny*, s. 379-382.

⁵⁰ C. G. S. SALVEMINI, *Stato*, s. 231.

⁵¹ <http://www.miolegale.it/normativa/21-Accordi-di-Villa-Madama-l-121-1985-modifica-concordato-lateranense.html>, staženo 10. 4. 2011, art. 1-2.

Při jmenování arcibiskupů, biskupů, asistentů, opatů, prelátů, farářů a dalších církevních hodnostářů musela církev uvědomit státní orgány. Hlavou diecéze nesměl být zvolen někdo, kdo nebyl občanem Itálie, s výjimkou arcidiecéze římské. Kněží a mniši si mohli podat žádost o osvobození od vojenské služby nebo podstoupit náhradní civilní službu. Stejně ustanovení zůstalo v případě všeobecné mobilizace. Kněží tehdy měli plnit svou náboženskou povinnost mezi vojáky a ostatní duchovní byli přiřazeni ke zdravotním službám. Malá změna byla provedena u studentů teologie v posledních dvou letech studia a noviců Institutu zasvěceného života a Společnosti apoštolského života, kteří už nebyli na vlastní žádost osvobozeni od vojenské služby, nýbrž mohli využít jejího odložení, stejně jako to stát poskytoval studentům italských laických univerzit. Opět bylo potvrzeno, že duchovní nebyli povinni poskytovat informace soudům nebo jiným orgánům o lidech či případech, které se dozvěděli během vykonávání své služby.⁵²

Dohoda *Gli Accordi di Villa Madama* potvrdila zákaz obsazení, vyvlastnění nebo zničení církevních budov určených pro bohoslužby a mše s výjimkou závažných důvodů. Také zůstal v platnosti zákaz policejním orgánům vstoupit do těchto budov bez předchozího souhlasu církevní autority. Italské republika uznala všechny neděle jako svátky, stejně tak svátky, které byly mezi stranami dohodnuté dříve. S ohledem na čl. 20 Ústavy Italské republiky byla potvrzena duchovní povaha a účel náboženství. Státní orgány musely brát v úvahu návrhy církevních autorit na náboženské potřeby obyvatelstva, pokud šlo o výstavbu nových budov pro katolické bohoslužby a příslušné farnosti. Správa církevního majetku podléhala kontrolám, jak bylo stanoveno v kanonickém právu. Při podpisu této smlouvy jednotlivé strany zřídily společnou paritní komisi, aby zformulovala právní normy, které budou upravovat celou oblast církevního majetku a institucí. Také aby přezkoumala finanční závazky Italské republiky vůči správě církevního majetku. Do doby, než byly normy hotové, použil se jako přechodné opatření třetí odstavec čl. 17 a čl. 18, 27, 29 a 30 z konkordátu z roku 1929.⁵³

Dohoda upravovala i samotné manželství. Občanské účinky manželství uzavřeného podle norem kanonického práva byly uznané za předpokladu, že úkon byl

⁵² Tamtéž, art. 3-4.

⁵³ Tamtéž, art. 5-7.

zapsán v občanském registru státu po předešlém uveřejnění na radnici. Bezprostředně po obřadu farář a jeho zástupce vysvětlili manželům občanské účinky manželství, přečetli články občanského zákoníku týkající se práv a povinností manželů, a pak vypracovali oddací list ve dvou vyhotoveních, do kterých mohly být vloženy prohlášení manželů, což bylo povolené podle občanského práva. Svatý stolec vzal na vědomí, že přepis není možno uskutečnit, pokud manželé nesplňují požadavky občanského práva související s věkem, či pokud existuje mezi oddanými překážka, která je občanským právem považována za závažnou. Žádost o přepsání byla písemně vyhotovená od faráře v místě, kde byl uzavřen sňatek, nejpozději do pěti dnů od uzavření. Matrikář přepis uskutečnil do čtyřiaadvaceti hodin od obdržení zprávy, pokud byly splněny podmínky pro přepis a vyrozuměl o tom faráře. Manželství nabylo občanských účinků od chvíle obřadu a to i v případě, že matrikář z jakéhokoliv důvodu neuskutečnil přepis v předepsané lhůtě. Při zavádění přítomných nařízení týkajících se věcí manželských Svatý stolec cítil potřebu potvrdit neměnné hodnoty katolického učení o manželství a snahu církve pro důstojnost a hodnotu rodiny jako základu společnosti.⁵⁴

Smlouva pozměnila otázku školství a tato úprava platí z převážné části i v dnešní době. Italská republika v souladu s existujícími principy svobody škol a výuky zaručila katolické církvi právo svobodně zřizovat školy všech úrovní, stejně tak i výchovné ústavy. Takovým školám byla a je zaručena úplná svoboda, jejich žákům školní vzdělání rovnající se tomu, které je dostupné žákům na státních školách. Vzhledem k náboženské kultuře a katolickým principům, které jsou součástí historického dědictví italského lidu, Itálie rozhodla, že bude i nadále pokračovat výuka katolického náboženství na veřejných školách ve všech stupních. Jedinou výjimkou jsou vysoké školy. Záleží přitom na rodičích, zda využijí nebo nevyužijí této výuky. Rodiče každého žáka musejí každoročně podat prohlášení, zda jejich dítě bude navštěvovat výuku náboženství či nikoliv. Přestože se vyučování náboženství i nadále těší oblibě u většiny italských rodin, církev je znepokojena pozvolným snižováním počtu nově zapsaných žáků na hodiny náboženství. K tomuto jevu dochází hlavně ve velkých městech. Církev vidí příčinu ve formaci učitelů náboženství, mezi nimiž je stále více laiků. Nechce proto dopustit, aby kněží úplně zmizeli ze škol, zejména z prvního a druhého stupně. Výuku mohou provozovat i jiná státem uznávaná náboženství a veškeré náklady hradí stát.

⁵⁴ Tamtéž, art. 8.

Vysoké školy, instituty, semináře, kolegia a ostatní instituce určené pro duchovenstvo a pro vzdělání v církevních disciplínách i nadále závisejí na církevních autoritách.⁵⁵

V souvislosti se školstvím a dohodou z roku 1984, začal roku 2002 spor matky Soile Lautsiové a italského státu. Žena žádala po úřadech, aby zakročily proti vystavení krucifixů ve školních třídách. Krucifixy v nich visely od zavedení zákona z roku 1930. Dohoda *Gli accordi di Villa Madama* však tento zákon zrušila, neboť povolovala i jiná náboženství než katolické. Přesto kříže ve většině tříd zůstaly.⁵⁶ Příklad skončil až u Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku, kde se žena hájila, že kříže ve třídách porušují právo na svobodnou výchovu dětí a jsou proto proti svobodě vyznání. Soud jí dal roku 2006 za pravdu a nařídil Itálii ženu odškodnit pěti tisíci eur za morální újmu. Italská vláda se proti rozsudku odvolala a v březnu roku 2011 spor vyhrála. Soud došel k závěru, že kříže neporušují práva nekatolických rodin. Soudci se usnesli, že kříže jsou pouze pasivním symbolem a nejsou spojené s povinnou výukou náboženství na školách. Pro verdikt hlasovalo patnáct ze sedmnácti členů soudního senátu.⁵⁷

Dohoda *Gli accordi di Villa Madama* dále potvrzuje již existující ustanovení, že akademické tituly z teologie a jiných duchovních disciplín, které jsou schváleny Svatým stolcem, stát uznává, stejně tak i diplomy získané v archivnictví, paleografii, diplomacii

⁵⁵ www.psp.cz/kps/pi/prace/pi-5-159.doc, staženo 5. 4. 2011; <http://www.miolegale.it/normativa/21-Accordi-di-Villa-Madama-l-121-1985-modifica-concordato-lateranense.html>, staženo 10. 4. 2011, art.9-10.

⁵⁶ Škola roku 2002 nevyhověla žádosti paní Lautsiové, tak se obrátila roku 2004 na Správní soud, který předal spor Ústavnímu soudu a ten rozhodl, že nad případem nemá pravomoc. Celý proces se tedy vrátil k regionálnímu Správnímu soudu, který 17. března 2005 nepřijal žádost paní Lautsiové s odůvodněním, že krucifix je symbolem dějin a kultury Itálie a tedy totožnosti země. Je symbolem rovnosti, svobody a tolerance laického státu. V únoru roku 2006 potvrdil toto rozhodnutí Nejvyšší správní soud, načež se žena obrátila na Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku. (Srov. www.radiovaticana.cz, staženo dne 3. 5. 2011.)

⁵⁷ <http://zahranicni.eurozpravy.cz/eu/24702-evropsky-soud-se-zastal-krizu-v-italskych-skolach/>; <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=11991>, staženo 1. 5. 2011.

nebo knihovních vědách ve Vatikánu. Jmenování profesorů katolické univerzity Sacro Cuore a závislých institutů i nadále podléhá schválení církevní autoritou.⁵⁸

Do smlouvy přibyla i nová ustanovení. Svatý stolec a Itálie se ve svém zájmu zavázaly spolupracovat na ochraně historického a uměleckého dědictví. Zřídily kompetentní orgány, které se dohodly jak postupovat pro vhodné zachování, zhodnocení a využití kulturních památek. Byly zachovány historické archivy a knihovny. Svatému stolci zůstala i nadále možnost udržovat dostupnost křesťanských katakomb v Římě a v jiných částech Itálie s následnou údržbou a ochranou.⁵⁹

Poslední dva články stanovily, že usnesení konkordátu Lateránských dohod, která se nenacházejí v *Gli accordi di Villa Madama*, se touto smlouvou zrušila. Například katolické náboženství už nebylo jediným povoleným v zemi. V dnešní době je většina výše zmiňovaných ustanovení dosud platná.⁶⁰

Na základě této smlouvy z roku 1984 došlo od 1. ledna 1990 ke zrušení dosavadního systému státního financování mzdových nákladů kněží a dalších církevních zaměstnanců a od 1. ledna 1989 byl zaveden systém tzv. daňových asignací. V jednotlivých diecézích byly zřízeny fondy, které zajišťovaly obživu kněžím, kteří byli od té doby považováni za právnické osoby. Podobný fond byl zřízen i na úrovni biskupské konference v Římě s cílem vyrovnávat rozdíly mezi bohatými a chudými diecézemi. Dalším zdrojem fondů byly již zmiňované daňové asignace. Každý italský občan - plátc daně z příjmu se mohl rozhodnout, zda 0,8% této daně věnoval státu nebo církvi na církevní, sociální a humanitární účely. Výši daňové asignace určovala paritní komise vlády a biskupské konference. V prvních třech letech stát dorovnával získanou částku jednorázovými dotacemi. Od 1. ledna 1989 mohl každý italský občan darovat Ústřednímu ústavu pro zaopatření kléru na platy a obživu kněží až dva miliony

⁵⁸ <http://www.miolegale.it/normativa/21-Accordi-di-Villa-Madama-l-121-1985-modifica-concordato-lateranense.html>, staženo 10. 4. 2011, art. 10.

⁵⁹ Tamtéž, art. 12.

⁶⁰ Tamtéž, art. 13-14.

italských lir, které byly odečitatelnou položkou od zdanitelných příjmů. Další finanční podporou bylo pak osvobození od mnoha daní.⁶¹

Dohoda *Gli accordi di Villa Madama* je poslední úpravou týkající se vztahů mezi státem a církví.

Ačkoliv je církev samostatná a oddělená od státu, existují odvětví, kde se tyto strany střetávají svými odlišnými názory. Církev se angažuje do života italského obyvatelstva a nepopíratelně ho rovněž ovlivňuje. Důkazem toho může být například spor o povolení užívání potratových tabletek RU 486, který byl po dvou letech ostrých diskuzí roku 2009 zahrnut do zákona o potratech z roku 1978. Pilulka je podávána na žádost pacientky v nemocnicích. Církev se k věci postavila prohlášením, že lékař, který tabletku předepíše nebo pacientka, která ji užije, budou automaticky exkomunikováni z církve. Po zvolení papeže Benedikta XVI., přešli katoličtí politici do silné ofenzívy, což otřásá politickou scénou. Ne jinak tomu bylo, když se italská vláda chystala přijmout zákon o registrovaném partnerství. Vatikán to bral jako útok na tradiční pojetí rodiny. V hlasování pak nebyl zákon přijat. Z těchto případů můžeme pozorovat, jaký vliv má církev na život v Itálii. Kořeny tohoto stavu lze hledat v historickém kompromisu z února 1929, díky kterému má církev své dnešní postavení.⁶²

⁶¹ www.psp.cz/kps/pi/prace/pi-5-159.doc, staženo 5. 4. 2011.

⁶² F. X. HALAS, *Fenomén*, s. 292; <http://zpravy.ihned.cz/svet/c1-38719230-prohra-vatikanu-italie-definitivne-povolila-potratovou-pilulku>, staženo 3. 5. 2011;
http://www.rozhlas.cz/cro6/komentare/_zprava/italsky-navrh-zakona-o-pravech-spolu-zijicich-osob--320149, staženo 3. 5. 2011.

Závěr

Vztahy mezi Svatým stolcem a Italským královstvím nebyly po okolnostech roku 1870 vůbec přátelské. Vzhledem k tomu, že území církevního státu čítalo před rokem 1859 kolem 18.000 km², je pochopitelné, že se papež po zabrání území Svatého stolce bránil.

Obě strany po dlouhou dobu rezolutně stály na svých pozicích. Itálie odmítala rekonstrukci světské moci papeže, negovala suverenitu a mezinárodní subjektivitu Svatého stolce a snažila se uspokojit nároky papeže pomocí osobních a právních garancí. Svatý stolec podobné garance odmítal, požadoval navrácení území a to buď v rozsahu celého bývalého církevního státu, nebo přinejmenším jeho relevantní části. Obsazení církevního státu považoval Svatý stolec za negování a znásilnění své mezinárodní, respektive nadnárodní povahy italským státem. Odstranění tzv. římské otázky bylo v zájmu celé komunity věřících. I přes nepopiratelný mezinárodní rozměr se nakonec otázka řešila pouze jako spor dvou stran bez zásahu dalších států. Řešením se nakonec staly Lateránské dohody z roku 1929, jejichž definitivní podoba byla výsledkem náročného tříletého vyjednávání. Dohody byly komplexem tří smluv. Politická smlouva řešila územní otázku papežského státu, konkordát náboženské záležitosti a finanční dohoda problematiku finančního vyrovnání.

Lateránské dohody deklarovaly ukončení téměř šedesátiletého sporu mezi Svatým stolcem a Itálií a představovaly určitý kompromis. Itálie přiznala Svatému stolci plnou moc nad územím Vatikánu, Svatý stolec na druhou stranu uznal Italské království s Římem jako hlavním městem a vzdal se veškerých nároků na bývalá území církevního státu. Itálie prohlásila osobu papeže za posvátnou a nedotknutelnou a přiznala mu právo přijímat a vysílat stálé vyslance, vydávat pasy, zřídit vlastní poštu a razit vlastní mince. Kromě Vatikánu smlouva zaručila exteritorialitu čtyřem hlavním římským bazilikám, palácům kuriálních řádů a papežské vile Castel Gandolfo. Konkordátem bylo katolické náboženství prohlášeno za státní náboženství v Itálii, biskupům byla zaručena plná svoboda ve vykonávání pastýřského úřadu. Křesťanské sňatky, křesťanské školy a náboženská bratrstva byly vzaty pod státní ochranu a dřívější proticírkevní zákonodárství bylo odvoláno. Řádovému diecéznímu kléru byla však zakázána

jakákoliv politická činnost. Zvláštní finanční úmluvou bylo papeži dáno odškodné 1750 miliónů lir za utrpěné ztráty.

Po svržení fašistické vlády bylo roku 1946 vyhlášeno referendum o státním zřízení a 18. června 1946 vznikla Italská republika. Tendence doby distancovat se od fašismu rušením zákonů a všeho, co přinesl, byla hrozbou i pro Lateránské dohody. Nicméně v hlasování vlády dohodu podpořili dokonce i komunisté a tak čl. 7 Ústavy z roku 1948 stvrdil platnost Lateránských dohod. Sedmdesátá a osmdesátá léta 20. století byla v Itálii ve znamení sekularizačního procesu, což si vyžádalo úpravy dohod, které se uskutečnily roku 1984 pod názvem *Gli accordi di Villa Madama*. Pět článků bylo nových, zbylých devět pouze potvrzovalo ustanovení z roku 1929. Po vstoupení smlouvy v platnost se zrušila veškerá ustanovení Lateránských dohod, která nebyla obsažena v nové úpravě.

Vývoj vztahů mezi Svatým stolcem a Itálií se nepochybně projevil i na vlivu církve v zemi. Dodnes je Itálie označována za kolébkou křesťanského světa. Katolické obyvatelstvo tvoří 85-90% státu. Přičemž přibližně 35% Italů navštíví alespoň jednou týdně bohoslužbu. Náboženství je součástí školních osnov, dochází na něj 93% všech italských dětí. Církev má v Itálii vliv na politiku země i vydávání zákonů. Díky sekularizaci se církev snaží podchytit vliv zvláště mezi mladými lidmi, například pomocí práce salesiánů, kteří se věnují volnočasovým aktivitám mladých lidí.

Il riassunto

Questa tesi è dedicata alle relazioni tra La Santa Sede e l'Italia. Dopo la situazione del 1870 i rapporti non erano di certo amichevoli. Prima dell'unificazione dell'Italia, la Santa Sede aveva il territorio di diciotto mille chilometri quadrati. Il papà Pio IX voleva riscattare il suo stato, ma l'Italia lo rifiutava.

Nel maggio del 1871 viene votata dal Parlamento la legge delle guarentigie che, per un verso garantiva al papa gli onori sovrani, il possesso, il diritto di extraterritorialità di alcuni palazzi e ville, una dotazione annua, nonché la libertà di comunicazione con il resto del mondo. Dall'altro verso assicurava ampiamente il principio della libertà della Chiesa. Ma Pio IX respinse la legge, riaffermò il diritto della Santa Sede al principato civile come indispensabile garanzia della sua libertà spirituale, e si chiuse, per così dire, in Vaticano. La legge delle guarentigie avrebbe comunque regolato i rapporti fra stato e Chiesa in Italia fino ai Patti lateranensi del 1929.

Il litigio durava quasi da sessant'anni. La soluzione si ebbe con i Patti lateranensi sottoscritti l'11 febbraio 1929. Dopo tre anni, ci fu la versione finale. Furono negoziati tra il cardinale Segretario di Stato, Pietro Gasparri, per conto della Santa Sede e Benito Mussolini come primo ministro italiano. I Patti lateranensi constavano di tre documenti. Il Trattato, che riconosceva l'indipendenza e la sovranità della Santa Sede e che fondava lo stato della Città del Vaticano, riaffermando che la religione cattolica è la sola religione di Stato. La Santa Sede riconosceva il Regno d'Italia con capitale Roma. La Convenzione finanziaria, che impegnava l'Italia alla somma di uno miliardo per riparare i danni inferti alla Santa Sede con l'occupazione di Roma nel 1870, dietro versamento di settecentocinquanta milioni di lire italiane. Il Concordato, che definiva le relazioni civili e religiose in Italia. Soprattutto stabiliva alcuni sostanziosi privilegi per la Chiesa cattolica. I Patti lateranensi risolvevano e rimuovevano la „questione romana“.

Dopo la caduta del fascismo, nel 1946, ci fu il referendum con il quale l'Italia diventava ufficialmente una repubblica. In questo periodo c'era tendenza a prendere le

distanze dal fascismo, che erano una minaccia per i Patti lateranensi. Nel 1948 i Patti lateranensi furono riconosciuti costituzionalmente nell'articolo sette.

Il concordato fu rivisto dopo lunghissime e difficili discussioni e in particolare nel 1984 per rimuovere la clausola riguardante la religione di Stato della Chiesa cattolica in Italia. La revisione, che portò al nuovo Concordato, venne firmata a Villa Madama, a Roma, il 18 febbraio dall'allora presidente del Consiglio Bettino Craxi, per lo Stato italiano, e dal cardinale Agostino Casaroli, in rappresentanza della Santa Sede. Gli accordi di Villa Madama furono costituiti da quattordici articoli, cinque nuovi e i restanti nove di conferma alle disposizioni del Concordato del 1929. Quando Gli accordi di Villa Madama entrarono in vigore, tutte le altre disposizioni furono abolite. La maggior parte delle disposizioni sono in vigore ancora oggi.

Bibliografie

Použitá literatura:

BERSELLI Aldo, *Il governo della destra: Italia legale e Italia reale dopo l'unità*, Il Mulino, Bologna 1997.

Concordato e Costituzione: gli accordi del 1984 tra Italia e Santa Sede, a cura di Silvio Ferrari, Il Mulino, Bologna 1986.

GELNAROVÁ Jitka, *Vatikán: charakteristika státu v kontextu propojení se Svatým stolcem*, Acta Politologica, Vol. 1, No. 1, s. 64-77.

GRAMSCI Antonio, *Il Vaticano e l'Italia*, Le idee, Roma 1994.

GUERRI Giordano Bruno, *Gli italiani sotto la Chiesa: da San Pietro a Mussolini*, A. Mondatori, Milano 1995.

HALAS František X., *Fenomén Vatikán*, CKD, Brno 2004.

HLAVAČKA Milan, *Trojspolek*, Libri, Praha 1999.

JEMOLO Arturo Carlo, *Chiesa e stato in Italia negli ultimi cento anni*, Einaudi, Torino 1971.

LEZIROLI Giuseppe, *Relazioni fra Chiesa cattolica e potere politico: la religione come limite del potere: cenni storici*, Giappichelli, Torino 1998.

ORÁLEK, František, *Vliv štrasburské literatury na rodinné právo: diplomová práce*, Brno: Právnická fakulta, Masarykova univerzita, 2008, Vedoucí diplomové práce doc. JUDr. Zdeňka Králíčková, Ph.D.

PERTICI Roberto, *Chiesa e Stato in Italia: dalla grande guerre al nuovo concordato (1914-1984)*, Il Mulino, Bologna 2009.

PROCACCI Giuliano, *Dějiny Itálie*, NLN, Praha 1997.

RUFFINI Francesco, *Relazioni tra Stato e Chiesa*, Il Mulino, Bologna 1992.

SALVEMINI Sallustio -Cosmo Giacomo, *Stato e Chiesa: dai patti del Laterano agli accordi di Villa Madama*, Edizioni ragionamenti, Roma 1985.

SPADOLINI Giovanni, *Chiesa e stato dal Risorgimento alla Repubblica*, Le Monnier, Firenze 1980.

SPINELLI Lorenzo, *Lo stato e la Chiesa: venti secoli di relazioni*, UTET libreria, Torino 1988.

VERUCCI Guido, *La chiesa cattolica in Italia dall'unità a oggi: 1861-1998*, Laterza, Roma 1999.

Internetové zdroje:

Lateránské dohody in:

http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19290211_patti-lateranensi_it.html#CONCORDATO_FRA_LA_SANTA_SEDE_E_LITALIA, citováno 15. 2. 2011.

http://www.peduto.it/Diritti/lateranensi/leggi_dei_patti_lateranensi.htm, citováno 21. 9. 2010.

Arturo Motti, *80 anni di matrimonio tra Stato e Chiesa*, in:

http://www.clubdellastoria.it/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=29&Itemid=26, citováno 21. 9. 2010.

Gli accordi di Villa Madama in:

<http://www.miolegale.it/normativa/21-Accordi-di-Villa-Madama-1-121-1985-modifica-concordato-lateranense.html>, citováno 10. 4. 2011.

<http://it.wikipedia.org/wiki/Matrimonio>, citováno 10. 4. 2011.

www.psp.cz/kps/pi/prace/pi-5-159.doc, citováno 5. 4. 2011.

http://www.istat.it/salastampa/comunicati/non_calendario/20100721_00/testointegrale20100721.pdf, citováno 16. 4. 2011.

<http://zahranicni.eurozpravy.cz/eu/24702-evropsky-soud-se-zastal-krizu-v-italskych-skolach/>, citováno 1. 5. 2011.

<http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=11991>, citováno 1. 5. 2011.

<http://cronologia.leonardo.it/storia/biografie/papi801.htm>, citováno 10. 5. 2011.

http://www.cormier.cz/4_.htm, citováno 15. 3. 2011.